Sayı: 6 Yıl: 2022 Aralık
ISSN: 2687-2722

TÜRK DİN PSİKOLOJİSİ DERGİSİ

6

TDPD



Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

6

TDPD

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı | Issue: 6 ● Aralık | December 2022
ISSN: 2687-2722

Sahibi | Owner
Prof. Dr. Mustafa Koç

Yazı İşleri Müdürü | Responsible Manager
Kasım Kaya

Editör | Editor
Prof. Dr. Ali Rıza Aydın

Editör Yardımcısı | Associate Editor
Dr. Öğr. Üyesi Hızır Hacıkeleşoğlu

Yayın Kurulu | Editorial Board
Prof. Dr. Ali Ayten • Marmara Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu • Marmara Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Amber Haque • Doha Institute for Graduate Studies • Katar
Prof. Dr. Hisham Abu-Rayya • University of Haifa • Israel
Prof. Dr. James L. Cox • University of Edinburgh • İskoçya
Prof. Dr. Mehmet Atalay • İstanbul Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Michael E. Nielsen • Georgia Southern University • ABD
Prof. Dr. Muammer Cengil • Hitit Üniversitesi • Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sema Yılmaz • Cumhuriyet Üniversitesi • Türkiye

Danışma Kurulu | Advisory Board
Prof. Dr. Âdem Şahin • Necmettin Erbakan Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Halil Apaydın • Amasya Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hasan Kaplan • İbn Haldun Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hasan Kayıklık • Çukurova Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hayati Hökelekli • İstanbul Aydın Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Saffet Kartopu • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Behlül Tokur • Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Mebrure Doğan • Afyon Kocatepe Üniversitesi • Türkiye

Türkçe Metin Düzeltme | Turkish Proofreading
Şeymanur Kayacan • Ali Yüksel

İngilizce Metin Düzeltme | English Proofreading
Esra Şirin • Hamidullah Genç • Senanur Koç

Tasarım | Design
Prof. Dr. Mustafa Koç

Yönetim Yeri ve Adresi | Executive Office
Büyükdere Mahallesi Prof. Dr. Nabi Avcı Bulvarı No: 4
26040 - Odunpazarı/Eskişehir

Telefon | Phone: +90 222 217 57 57
E-posta | E-mail: turkdinpsikolojisidergisi@gmail.com
Web: http://dergipark.org.tr/tr/pub/tdpd

Yayın Türü | Type of Publication
Uluslararası Süreli Yayın • International Periodicals

Yayın Periyodu | Period of Publication
Altı ayda bir (Haziran-Aralık) yayınlanır
Published biannually • June – December

Basım Tarihi | Date of Publication
30 Aralık • 30 December 2022

Basım Yeri | Place of Publication
Mim Dijital Baskı & Matbaa
Zübeyde Hanım Sebze Bahçeleri Caddesi, No: 103/8
06070 - Altındağ/Ankara
Telefon: +90 312 384 00 85

© Mustafa Koç

TDPD

- Türk Din Psikolojisi Dergisi'nin *misyonu*, din psikolojisi alanında zengin içerikte ve kalitede akademik çalışmalar yayımlayarak Türk din psikolojisi literatürüne katkı sağlamak ve bu çalışmaları akademik topluluğa ulaştırmaktır.
- The *mission* of Turkish Journal for the Psychology of Religion is to contribute to the literature of Turkish psychology of religion by publishing academic studies in the field of psychology of religion with a rich content and quality and to convey these studies to the academic community.
- Türk Din Psikolojisi Dergisi'nin *vizyonu*, akademik dergicilikte din psikolojisi alanında dünyanın önde gelen ve saygın akademik dergileri arasında olmaktır.
- The *vision* of Turkish Journal for the Psychology of Religion is to become one of the world's leading and respected academic journals in the field of psychology of religion in academic journalism.

TDPD

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

İçindekiler | Contents

■ **Editörden** | From Editor……...7-8
■ **Makaleler** | Articles

Peygamber Tasavvuru ile Dini Tutum Arasındaki İlişki Üzerine Nicel Bir Araştırma
A Quantitative Study on the Relationship Between the Prophet Image and Religious Attitude
Hakan Sari & M. Naci Kula……...…...…...…….….9-29

Türk Din Psikolojisi Çalışmalarında "Din ve Psikopatoloji" Literatürü (1973-2022) Üzerine Bir Araştırma
A Research on "Religion and Psychopathology" Literature (1973-2022) in Turkish Psychology of Religion Studies
Esma Zennure Kavurkacı…….……...……...…..…31-76

Dindarlık ile Evrim Teorisini Kabul Etme Arasındaki İlişki: Nicel Bir Araştırma
The Relationship Between Religiosity and Acceptance of the Theory of Evolution: A Quantitative Study
Oğuzhan Avan & Hasan Kayıklık……...……...……...…..…..... 77-100

Psiko-Fenomenolojik Açıdan Hıristiyanlıkta Arınma Ritüelleri
Purification Rituals in Christianity from Psycho-Phenomenological Perspective
Mustafa Turhal….…….....……. 101-124

Dindarlık ile Sanatsal Tutum Arasındaki İlişki Üzerine Nicel Bir Araştırma
A Quantitative Study on the Relationship Between Religiosity and Artistic Attitude
Mustafa Memiş….…….....……. 125-163

Türk Din Psikolojisinde Akademisyen Bir Din Psikoloğu: Hasan Arslan Üzerine Biyografik Bir Araştırma
An Academical Psychologist of Religion in Turkish Psychology of Religion: A Biographic Research on Hasan Arslan
Mustafa Koç……...…….……165-233

■ **Kitap İncelemeleri** | Book Reviews

Dindarlık, Umut ve İyimserlik İlişkisi
The Relationship of Religiosity, Hope and Optimism
Kübra Bulut……..……..… 235-244

Psikanalizin Dinsel Serüveni
The Religious Adventure of Psychoanalysis
Mervenur Uzgur.…….…..……..……..…..……...…… 245-255

■ **Yazar Bilgileri** | Author Information…….257-259
■ **Yayım ve Yazım İlkeleri** | Principles of Publishing and Writing.... 261-264

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion
Sayı: 6 ● Aralık 2022 ● 101-124
Issue: 6 ● December 2022 ● 101-124

Psiko-Fenomenolojik Açıdan Hıristiyanlıkta Arınma Ritüelleri

Purification Rituals in Christianity from Psycho-Phenomenological Perspective

Mustafa Tural

Dr.Öğr.Üyesi
Kayseri Üniversitesi
Develi İslami İlimler Fakültesi
E-posta: musttr@gmail.com
Orcid: 0000-0002-8755-8319
Kayseri / Türkiye

Assistant Professor
Kayseri University
Develi Faculty of Islamic Sciences
E-mail: musttr@gmail.com
Orcid: 0000-0002-8755-8319
Kayseri / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü ●Article Type	Araştırma ● Research
Geliş Tarihi ●Received	06 Temmuz 2022 ● 06 July 2022
Kabul Tarihi ●Accepted	19 Aralık 2022 ● 19 December 2022

Ö z e t

Hristiyan inancında, maddi/manevi kir olarak kabul edilen veya suç olarak görülen unsurlardan arınmak maksadıyla gerçekleştirilen arınma ritüelleri ihtida merasimleri bünyesinde, ibadete başlamadan önce veya kutsal olana yakınlaşmaya hazır hale gelebilmek için yapılmaktadır. Semitik bir din olan Hristiyanlığın Yahudilikten ayrılması ve evrensellik vasfı kazanması sürecinde maddi temizlik sadeleşerek önemini yitirmiştir. Âdem ile eşi tarafından işlenen aslî günah lekesinden arınmayı ifade eden manevi temizlik ise Hristiyanlığın amentüsü (credo) olarak inanç sisteminin merkezine yerleşmiştir. Hristiyanlık, Tevrat'ta anlatılan Âdem ile Havva'nın Cennet'ten kovulmasına neden olan bir hadiseden dolayı bütün insanların suçlu olduğunu kabul etmektedir. İnsanların işlediği bu suçun bağışlanabilmesi için kefaret kurbanının zorunlu olduğunu savunan Hristiyanlık, böylesine ağır bir suçun kefareti olarak keçi, koç veya boğa kurban etmenin yeterli olmayacağını savunmaktadır. Bu yüzden Tanrı, kendi oğlunun çarmıha gerilmesine müsaade etmek suretiyle kurban edilmesine izin vermiştir. Hristiyanlık inancına göre bu anlatıma inanan kişi varoluşsal suçundan arınmış olacaktır. Bu çalışmada Hristiyanlıkta var olan vaftiz, günah çıkarma, komünyon gibi ritüeller incelenerek arınma fenomeninin tahlil edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Hristiyanlığın kutsal metinlerinden belge tarama tekniğiyle elde edilen veriler doğrultusunda, arınma ritüellerinin amacı, şekli, yapılış zamanı ve arınma ritüellerinde kullanılan malzemeler ile ritüellerin nasıl gerçekleştirildiği gibi unsurlar dikkate alınarak Hristiyanlıktaki arınma ritüelleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Hristiyan toplumunda zamanla ortaya çıkmış olan farklı mezhep veya dinî hareketlerin arınma ritüelleri konusundaki farklı yorum ve uygulama şekilleri dikkate alınmakla birlikte çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Elde edilen verilerin ve yapılan analizlerin Semitik din ailesi bünyesinde yapılacak herhangi bir karşılaştırmalı çalışmaya veri sağlama noktasında yararlı olabileceği umulmaktır. Ayrıca Semitik din ailesi ile Asya din ailesi gibi din grupları arasında genel özellikler çerçevesinde arınma ritüelleri üzerine yapılacak herhangi bir mukayeseli çalışmaya da katkı sunabileceği varsayılmaktadır. Sonuç olarak Hristiyanlıktaki aslî günah öğretisinin arınma ritüellerinin esaslarını ve yapılış şekillerini belirlediği, ritüellerin özünün aslî günah lekesinden arınma amacına dayandığı ve ritüellerin bedensel arınmadan ziyade zihinsel ve duygusal arınmayı gerçekleştirmeye yönelik olduğu görülmüştür.

A n a h t a r K e l i m e l e r
Din psikolojisi • Dinler tarihi • Hristiyanlık
Fenomenoloji • Arınma ritüelleri

Abstract

According to Christianity, purification rituals are carried out to get rid of material/spiritual stain or sin. These rituals are performed within the body of conversion ceremonies, before starting the worship or in order to prepare to be closer to the holy one. The material cleansing in Christianity, which is a Semitic religion, has been simplified and lost its initial importance in the process of Christianity's separation from Judaism and reaching universality. The spiritual cleanliness, on the other hand, has become the credo of Christianity in the sense of realizing the purification of a person from a sin which is believed to have been committed before the person was even born. Christianity accepts that all people are guilty of an event (*original sin*) that caused Adam and Eve to be expelled from Paradise, which is described in the Torah, and argues that a sacrifice of atonement is necessary for this sin to be forgiven. According to Christianity, the sacrifice of a goat, ram or bull will not be sufficient as atonement for such a grave sin. That is why God allowed his own son to be sacrificed by allowing him to be crucified. According to the Christian belief, the person who believes this narrative will be free from existential guilt. In order to analyze the purification phenomenon of Christianity from a psycho-phenomenological point of view, rituals such as baptism, confession, and communion were examined, and in the light of the data obtained from the holy texts of Christianity via the document scanning technique, within the framework of elements such as the purpose, form, time of the purification rituals and how the purification rituals were carried out using which materials. Purification rituals in Christianity have been tried to be comprehended. Different interpretations and practices on the purification rituals of different sects or religious movements that have emerged over time in the Christian society are excluded from the scope of the study. It is assumed that the analyses can contribute to a comparative study within the Semitic family of religions or to comparative studies on purification rituals between Semitic religions and religious groups such as Asian religions. As a result, it has been seen that the original sin phenomenon in Christianity is in a decisive position in purification rituals and spiritual purification rituals rather than material purification rituals come to the fore.

Keywords

Psychology of religion • History of religion • Christianism
Phenomenology • Purification rituals

Giriş

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam günümüzde varlığını sürdürmekte olan Semitik menşeli dinlerdendir. Mezopotamya'da ortaya çıkan bu Semitik dinler, diğer coğrafyalarda da yayılmayı başarmış ve evrensellik özelliği kazanmışlardır. Tevrat'ta (*Yaratılış 10. ve 11. bölümler*) Ârâmâ, İbrânî ve A'râbî toplulukların Nuh'un oğlu Sâm'ın soyundan türediğine dair bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler esas alınmak suretiyle ilk defa A. L. Schlözer tarafından 1781 yılında kullanılmış olan 'Semitik' terimi, on sekizinci yüzyıldan itibaren Sâmî kökenli toplulukların tamamını ifade etmek için kullanılır olmuştur (Dalby, 2006, s. 546).

Hristiyanlık, Semitik bir ulus olan İsrailoğulları arasında doğmuş ve başlangıçta Semitik bir dil olan İbrânca lisanında vaz olmuş bir dindir. Ancak İsrailliler tarafından pek de kabul görmeyen bu Mesiyanik din, Roma baskısı nedeniyle taraftarlarının yurtlarından çıkmak zorunda kalması ve Yahudi olmayan ulusların teveccühü gibi sebeplerle diğer uluslara taşınmış ve sonuçta Hristiyanlık kendine özgü ritüeller tesis eden müstakil ve evrensel bir din haline gelmeyi başarmıştır (Katar, 2000, ss. 23-25).

Hristiyanlık dini, Yahudi Hristiyanlar (*Ebionites*), Yahudi olmayanlar (*Gentile*) ve monoteik paganistler (*Theos Hypsistos*) aracılığıyla doğduğu toprakların dışına taşınmış, Akdeniz coğrafyasına ve Grek kültürüne ulaşmıştır (Demirci & Kurt, 2016, ss. 47-68). Anadolu toprakları üzerinden Avrupa kıtasına ve ardından da diğer uluslara uzanan seyahati esnasında, Hristiyanlığın hem kutsal metinlerinin dili hem de dinin ibadet dili, İbrânca kelimeleri de bünyesinde muhafaza ediyor olmakla birlikte Grekçe, Latince ve diğer ulusların dilleriyle ifade edilir olmuştur. Bu süreçte başladığı nokta olan coğrafyadaki ritüeller, taşındıkları ülkelerin inanç ve uygulamalarıyla sentezlenerek hem şekil değişikliğine uğramış hem de yeni anlamlar ve mahiyetler kazanmıştır. Hristiyanlığı kabul eden uluslarda görülen bazı sosyo-kültürel değişimlerle birlikte bu ulusların Hristiyanlaşması sürecinde kendi kültürlerinden kattıkları unsurlar sebebiyle Hristiyanlık üzerinde de benzer bir etkilenme süreci yaşanmıştır. Pavlus sonrası Hristiyanlığın yayılması sürecinde görülen Roma konsillerinin etkisi, Doğu-Batı (*Katolik-Ortodoks*) ayrışması ve Protestanlığın doğuşu sürecinde yaşanan güç mücadeleleri (Eroğlu, 2015, ss. 142-150) gibi saikler bu etkileşimin gerçekleşmesine neden olmuştur.

Güçlü olan kültürün belirleyici olduğu bu süreçte bir süre sonra Hristiyanlık, içerisinden çıktığı İbrânî kültüründen uzaklaşmıştır. Önce Grek kültürünün etkisine giren Hristiyanlığın kutsal metinlerindeki din dili Grekçe olmuştur. Bu durum, IV. Latran Konsili'nde (1215) alınan

dört kararla birlikte Latinlerin Grekler tarafından yeniden vaftiz edilmesinin yasaklanmasına kadar sürmüştür. Latinlerin hâkim unsur haline gelmesiyle birlikte Greklerin üstünlüğü son bulmuş ve ibadet dili Latince olmuştur. Ancak bu gelişme yeni sıkıntılar doğurmuş ve pek çok tartışmanın yaşanmasına neden olmuştur. Latince konuşmayan ulusların ibadet ederken Liturjinin sadece bazı kısımlarında kendi ana dillerini kullanmalarına izin verilmesine dair II. Vatikan Konsili'nde (1962-1965) alınan karar bu sorun için geçici bir çözüm olmuştur. (Aydın, 1991, ss. 31-71). Hristiyan dünyasında bu konuda yaşanan tartışmaları sona erdiremeyen bu karar, Liturjinin tamamını kendi anadilinde yapmak isteyenler için bir nebze avuntu olmuştur (Taşpınar, 2016, ss. 149).

Hristiyanlığın yayılma sürecinde karşılaştığı siyasi, coğrafi veya kültürel farklılıklar gibi sebepler, ulaştığı ülkelerde Hristiyanlığın pek çok farklı dinsel anlayış ve uygulama şekilleri içermesine neden olmuştur. Bu sebeple mutlak surette yeknesak bir Hristiyan arınma fenomenolojisinden bahsetmek mümkün değildir. Hatta Hristiyanlık menşeli bazı dinî hareketlerin ortaya koyduğu yaklaşım şekilleri, mezhepten ziyade yeni bir din mahiyetindedir. Bu sebeple, çalışmada tek tek her mezhebin kendine özgü arınma yorumunu tespit etme çabasına girilmeksizin genel olarak Hristiyanlıkta var olan arınma anlayışı, kutsal metinler merkeze alınmak suretiyle tasvir edilerek incelenmeye çalışılmıştır.

Asli günah sebebiyle ortaya çıkan manevi kirlilik halinden arınmak amacıyla yapılan *vaftiz* uygulaması veya vaftiz olduktan sonra işlenen günahların kirinden arınmak amacıyla yapılan *günah çıkartma* uygulaması, mutlak bir arınmışlık haline ulaşmış olma algısı oluşturmasının yanı sıra kurtuluşa ermiş olma hissi vermekte ve kişiye muhafaza altına alınmış olma duygusunu hissettirmektedir. Bu sebeple belli bir inanç düzeyine ulaşmış ancak herhangi bir sebepten ötürü arınma ritüellerini henüz yerine getirmemiş olan kişilerin kendilerini kirli, uğursuz veya merhametten yoksun hissetmesine sebep olması ve kişiyi bu olumsuz duygulardan kurtarıyor olması bakımından arınma ritüellerinin bireyin psikolojisi üzerinde yadsınamayacak bir etkisi vardır. Zira suçluluk, yetersizlik ve yalnızlık gibi duyguların bireylerin dinî hayatları üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir (Kızılgeçit, 2018).

Hristiyanlıkta var olan arınma ritüellerinin teorik çerçevede, psiko-fenomenolojik açıdan incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, nitel araştırmalardaki tarama modellerinden doküman incelemesi ile verilere ulaşılması ve 'arınma ritüellerinin' betimlenerek tasnif edilmesi hedeflenmektedir. Bulguların, diğer dinlerdeki arınma ritüelleri ile Hristiyanlıktaki uygulamalar üzerine yapılacak karşılaştırılmalı çalışmalara veri

sunacağı varsayılmaktadır.

Ulaşılan verilerin tasvirinde kullanılması düşünülen metot, dini tezahürleri derinlemesine inceleyerek dinin özünü kavramaya çalışan (Alıcı, 2005, s. 75), psikolojiyle de ilişkisi olan Din Fenomenolojisidir (Ünal, 1999, ss. 98-104). Din Fenomenolojisi, dinsel tezahürlerin anlamlarını kavrama noktasında sunduğu imkânlarla deneysel psikolojinin tanılama aşamasında da kullanılmaktadır (Allen, 2005, ss. 7087-7091). İnsan bilincinde var olan aşkının (*Transcendant*) tanımlanmasını gerçekleştirmeyi amaçlayan Din Fenomenolojisi, dini tecrübenin pek çok değişik ifade ediş şekli olduğunu savunmakta ve bunları tanımlamaya çalışmaktadır (Ries, 2000, ss. 8).

a. Dine Kabul Ritüeli ve Arınma

Hristiyanlığın insana sunduğu arınma algısının özünde, Hristiyanlığın kendisinden koptuğu Yahudilikte var olan Tanrı'nın varlığına inanmak ve dinin kurallarına uygun davranmaktan çok daha ötesi bulunmaktadır. Hristiyanlıktaki arınma anlayışı, tarihsel bir hadiseye yüklenen anlamla şekillenmiştir. Çarmıh olayının yorumlanış şekli Hristiyan teolojisini hatta ontolojisini ve eskatolojisini biçimlendirmiştir.

Genel olarak dinlerin çoğu, dine kabul edeceği kişinin erginleşmiş olması şartını aramaktadır. Zira henüz rüştüne ermemiş olan bir kişinin dinsel ve hukuksal açıdan sorumluluk düzeyine ulaşmamış olduğu kabul edilmektedir. Dine giriş ise bir tür arınmayı ifade etmektedir. İhtida etmek isteyen kişi, yanlış kabul edilen başka bir dine inandığı veya hiçbir dine inanmadığı için yanlış yolda olup arınması gereken kişi olarak görülmüştür. Bu kişinin dini kabul etmesiyle birlikte doğru yolu bulup arındığına inanılmaktadır. Ancak Hristiyanlıkta durum tamamen farklıdır. Hristiyanlığa göre kişi yanlış inanç ve davranışlara yöneldiği için kirli ve suçlu olarak görülmemektedir. Hristiyanlık, bütün insanlığı doğduğu andan itibaren arınmaya muhtaç ve aklanması gereken bir suçlu olarak görmektedir. Zira Hristiyanlığa göre ilk insan ve ilk suçlu olan Âdem'den itibaren İsa Mesih'in çarmıha gerilmesine kadar geçen süreçte yaşayan peygamberler de dahil olmak üzere bütün insanlık *aslî günah* sebebiyle kirlenmiştir.

Hristiyanlık, bütün insanları tek bir nefs/ruh olarak kabul etmektedir. Bütün insanların kendilerine ait doğal nefsleri olduğunu kabul etmekle birlikte Âdem'in insanlığın ortak doğasını temsil ettiğine inanmaktadır (Milne, 1995, ss. 100-104). Dolayısıyla da Âdem'in Cennet'te kendisine yasaklanan ağacın meyvesinden yiyerek günah işlemesiyle bir-

likte kadın erkek bütün insanlığın bu suça iştirak etmiş olduğuna inanılmaktadır.

Aslî günah (*Original Sin*) terimi ilk defa Saint Augustine (MS. 354-430) tarafından kullanılmış (Harent, 1913, ss. 312) olmakla birlikte öğretinin kurucusu MS. 67 yılında Roma'da idam edilen Pavlus'tur. Hristiyanlık, Âdem ile Havva tarafından işlenen *aslî günah* sebebiyle bütün insanların suçlu olarak doğduğuna dair Pavlus tarafından yapılan yorumu (Romalılara Mektup 5:12) temel almak suretiyle Yahudi kutsal metinlerini (Yaratılış 3:1-34) referans almış ve kendine yeni bir inanç sistemi geliştirmiştir. Bu öğretiye göre insanları *aslî günah* vasfından arındırmak için Tanrı, oğlu İsa Mesih'i insan suretinde dünyaya göndermiş, insanlar tarafından kurban edilmesine izin vermiş ve böylece insanlığın affedilebilmesi mümkün hale gelebilmiştir (Romalılara Mektup 3:21-26; 5:6-9; 8:1-4).

Galatyalılara yazdığı mektupta Pavlus, yaşadığı değişim süreci hakkında bazı bilgiler vermektedir. İlk başlarda fanatik bir Yahudi olduğunu söyleyen ve Yahudi inancını yozlaştırmakla suçladığı İsa Mesih'in taraftarlarına nasıl eziyet ettiğini anlatan Pavlus, yaşadığı değişim süreci hakkında ilginç bilgiler vermektedir. İsa Mesih'e tabi olacağını bilmediği için onun öğretisine ve öğrencilerine düşman olduğunu söyleyen Pavlus'un kendi ifadelerine göre kendisi henüz ana rahmindeyken seçilmiş ve insanları İsa Mesih'in *aslî günah* vasfını ortadan kaldırdığına inanmaya çağırmakla vazifelendirilmiştir. Vakti zamanı geldiğinde bu görev kendisine tevdi edilmiş ve Pavlus da görevinin gereğini yerine getirmiştir (Galatyalılara Mektup 1:1-24).

Değişim geçirmeden önce Yahudi inanç ve geleneklerini İsa Mesih öğretisinden koruma konusunda oldukça gayretli olduğunu bizzat kendisi ifade eden Pavlus, değişim geçirip İsa Mesih'e inandıktan sonra da ironik bir şekilde Yahudiliği koruma misyonunu gerçekleştirmiştir. Zira Pavlus'un yorumlarıyla şekillenen Hristiyanlık, içerisinden doğduğu Yahudilikten tamamen farklı inanç ve uygulamalara sahip bir din haline gelmiştir.

Ayrıca, Galatyalılara yazdığı mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Pavlus, İsa Mesih'in öğretisini dinleyip anlayıp makul bulduğu için inanmış değildir. Bilakis Pavlus'un yaşadığı değişim süreci onun yazgısının bir gereğidir. Tanrı tarafından seçildiğini iddia eden Pavlus'un savunduğu fikirler de dolayısıyla kendi görüşü olmayıp Tanrı tarafından insanlara ulaştırmakla görevli kılındığı buyruklar olmaktadır. Hristiyan inancını Roma topraklarına taşıyan Pavlus, böylece Hristiyan inancını belirleyebilecek bir konuma kavuşmuştur.

Pavlus tarafından şekillendirilen Hristiyan inancına göre günahkârın Tanrı ile bağları kopmuş olmakla birlikte bu kişinin pişmanlık duyması halinde Tanrı tarafından bağışlanması mümkündür. Ancak bu kişinin kişisel günahı özelinde gerçekleşecek olan bağışlanmanın ahlaki düzende herkesi etkilemiş olan bozulmayı tamir etmeye gücünün yetmeyeceği ifade edilmekte, lekelenen bütün insanlık adına bir arınma gereksiniminin hâsıl olduğu vurgulanmaktadır. Hristiyanlığa göre hem *aslî günah* için hem de sonradan işlenen ve ileride işlenecek olan bütün günahlar için İsa Mesih'in çarmıha gerilmesi hadisesi mutlak surette bir arınmayı ve onarımı sağlamıştır (Michel, 2012, ss. 83).

Hristiyan inancına göre *aslî günah* Âdem ve eşi tarafından işlenmiştir ancak bütün insanlık bu suçtan dolayı lekelenmiştir. Arınmaya muhtaç olan insanlık ise İsa Mesih'in fedakârlığı sayesinde lekeden arındırılmıştır. Ancak bu durum tam bir kurtuluş anlamı taşımamaktadır. Kefarete dayalı bu kurtuluş öğretisine göre İsa Mesih'in kurban olayı, bütün insanları kurtarmamış sadece onların günah lekesinden arınmasını sağlamış ve kurtulabilmeleri için insanlara bir fırsat sunmuştur (Romalılara Mektup 3:22).

Çarmıh olayı ile birlikte Hristiyan olsun veya olmasın bütün insanlık *aslî günah* lekesinden arınmış ve insanlığa kurtuluşa erebilmesi için bir fırsat sunulmuştur. Zira İsa Mesih insanlar tarafından kurban edildi diye bütün insanlık kurtulmayacaktır. Bu gerçek Yeni Ahit'te (Markos 16:16) İsa Mesih'in "*İman edip vaftiz olan kurtulacak; iman etmeyen ise hüküm giyecektir*" sözüyle ifade edilmiştir. Kurtuluş, sadece İsa Mesih'in suça kefaret olarak çarmıha gerildiği anlatısına inanan Hristiyanlar için geçerli olmaktadır. Dolayısıyla Hristiyan olmayanlar için lekeden arınmak mümkündür ancak onlar için kurtuluşa kavuşmak gibi bir durum söz konusu olmamaktadır.

Hristiyanlıkta var olan *Aslî günah* öğretisinin zamansal sürekliliğine dair bir problem bulunmaktadır. İsa Mesih, bu günahı bağışlatmak için kefaret olmak üzere kurban edilmeden önce Âdem tarafından suçun işlendiği tarihten itibaren çarmıh olayına kadar geçen dönemde yaşayan insanların durumu ne olacaktır? Zira bu süreçte henüz kurban kefareti (*çarmıh*) gerçekleşmemiş ve insanlar suçlu olarak ölmüşlerdir. Pavlus'a göre çarmıh olayından önce ölenlerin tamamı günahkâr olarak ölmüşler ancak cezalandırılmamışlardır. Zira Tanrı çarmıh olayına kadar adaletli davranarak sabretmiş ve günahkârları cezalandırmamıştır (Romalılara Mektup 3:25-26). Yoksa hiç kimsenin ahlaklı dürüst bir hayat yaşamakla veya dinsel ritüelleri ifa etmekle Tanrı'nın rızasını kazanması mümkün değildir. Hristiyanlığın temel inanç esaslarına göre tam bir bağışlanma ve

kurtuluş durumu ancak İsa Mesih'in insanlığı kurtarmak için çarmıhta kurban edildiğine inanmakla gerçekleşebilmektedir (Forster & Marston, 2017, ss. 4).

Hristiyanlık, *aslî günah* konusunda olduğu gibi suçun bağışlanması için bir kurbanın gerekli olduğu konusunda da Yahudi metinlerini referans almıştır. Tapınak (*Bet Amikdaş*) yıkıldıktan sonra kurban kesilmesi ritüellerinin gerçekleştirilmesi imkânı kalmamış olmakla birlikte (Haleva vd., 2012, ss. 1000-1009) Yahudi kutsal metinlerine göre kazara yapılmış bir hataya kefaret olmak üzere veya kasıtlı olarak işlenen bir suçun affedilebilmesi için kurban kesilmesi gerekmektedir (Levililer 5:6-15; 6:5-6; 7:1-10; 14:1-32.).

Yahudi kutsal metinleri üzerine kendi akidesini kuran Hristiyanlık, Yahudi şeriatını günahkârlar için vaz olunmuş 'Eski Kanun' olarak tanımlarken Yahudileri de 'Tanrı katili' (*Deicide*) olarak yaftalamıştır (Çoban, 2018, ss. 62-63). Böylece Hristiyanlık hem kendi çıkışını Eski Kanun ile meşrulaştırmış hem de bu kanunu eski sayarak yürürlükten kaldırmak suretiyle Yahudilikle olan bağlarını koparmıştır.

Yeni Ahit'e göre Hristiyanlığın diğer uluslara anlatılması bağlamındaki evrenselleşme sürecinin başlaması ve bu faaliyetlerin yürütülmesi anlamındaki misyonerlik çalışmalarının başlangıç noktası, çarmıhtaki ölümünün ardından dirilen İsa Mesih'in, çağrısını diğer uluslara ulaştırma ve onları vaftiz etme vazifesini öğrencilerine tevdi etmesiyle gerçekleşmiştir (Matta 28:16-20; Markos 16:14-18; Luka 24:36-49; Yuhanna 20:19-23; Elçilerin İşleri 1:6-8). Ancak bu süreç Pavlus ile farklı bir ivme kazanmıştır. Zira Pavlus diğer uluslara ne anlatılması gerektiği ve diğer ulusların anlatılanlardan ne kadarıyla yükümlü olacakları konusunda da Hristiyan teolojisine yeni bir yön kazandırmıştır.

Hristiyanlığın evrenselleşmesinde önemli bir yeri olduğu ifade edilen misyonerlik uygulaması (Eliade, 2015, ss. 11), Pavlus'un Hristiyanlık yorumu ile birlikte yeni bir anlam kazanmıştır. *Aslî günah* öğretisi ve Musa şeriatının feshi, Hristiyanlığın Yahudilikten ayrılış noktası olmakla birlikte aynı zamanda evrensellik özelliği kazanma sürecini de hızlandırmıştır. Zira bu durum, kapısı bütün insanlığa açılan Hristiyanlığı Yahudilikte var olan ve uyulması zor olan kurallardan arındırmıştır.

Pavlus, Hristiyan misyonerliğinin hem teorisyeni hem de fiili uygulayıcısı olarak görülmektedir (Scobie, 2006, ss. 95). Zira ulusal karakterli Yahudi kültüründen doğan evrensel karakterli Hristiyanlık, sadece Yahudiler için değil Âdem ile Havva'nın işlediği suçtan dolayı günahkâr olmuş bütün insanlar için bir kurtuluş yolu sunmaktadır. Dolayısıyla

Pavlus'a göre insanların tamamının günahtan arındırılması ve onların Tanrı'nın seçkin kulları arasına girmelerine katkı sunulması için insanlara İsa Mesih'in *aslî günaha* kefaret olmak üzere kurban edildiğinin anlatılması gerekmektedir.

Hristiyan öğretisini benimsemiş ancak Yahudi ırkından olmayan diğer ulusların uyması gereken kuralların belirlenmesi konusunda Pavlus'un İsa Mesih'in öğrencileri ile yapmış olduğu konuşmalar hayli dikkat çekicidir. Yeni Ahit'in anlatımlarına göre İsa Mesih öğretisi diğer uluslara Pavlus'un dışında farklı kişiler tarafından da anlatılmaktadır. Pavlus'un öğretisinden farklı bir Hristiyanlık anlatan bu kişiler, insanlara Musa şeriatını dayatmaktadırlar. Bu durum yeni dinin anlatıldığı kitle üzerinde bir kafa karışıklığının yaşanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla diğer uluslardan Hristiyan öğretisini benimseyenlerin sünnet olup olmayacağı konusu veya Musa şeriatına ne kadar uyacakları gibi hususlarda Pavlus ve Barnaba ile Musa şeriatının mutlaka uygulanmasını isteyen bazı kişiler arasında hararetli bir tartışma yaşanmıştır. Sonuç olarak Pavlus ve Barnaba ikilisi yanlarına bazı kişileri de alarak Kudüs'e gitmeye ve bu konuyu Havariler ile konuşmaya karar vermişlerdir. Diğer uluslara dini anlatma görevi ilk olarak kendisine verilmiş olan Petrus (Elçilerin İşleri 10:1-48) ile Pavlus ve Barnaba'nın yönlendirmeleri neticesinde diğer ulusların sünnet olmaktan muaf tutulması kararlaştırılmıştır. Bu kişilere Musa şeriatından sadece putlara kurban edilen hayvanların etinin ve kanının tüketilmesi, boğularak öldürülen hayvanların etinin yenmesi ve fuhuştan sakınılması gerektiğinin anlatılmasına ve bu bilgilerin Pavlus ile Barnaba tarafından diğer uluslara ulaştırılmasına karar verilmiştir (Elçilerin İşleri 15:1-29). Yapmış olduğu bu müdahaleler sayesinde Pavlus, hem Hristiyan teolojisinin belirlenmesinde söz sahibi olmuş hem de bu teolojinin tebliğ misyonunu anlatma faaliyetlerini kendi uhdesinde tutmuştur.

Oluşturduğu inanç sistemi ve belirlediği dinsel ritüeller konusunda kendisini Yahudilikten tamamen ayrıştıran Hristiyanlık, temeli Yahudi inancına dayanan ve İbrahim Peygamberin Tanrı ile antlaşma yapmasını temsil eden sünnet derisinin kesilmesi uygulamasını (Yaratılış 17:7-14) da terk etmiştir. Onun yerine *vaftiz* ritüelinin yerleştirildiği Hristiyanlıkta ayrışma sürecinin son halinin tespiti Kilise Babaları tarafından yapılmış olmakla birlikte *vaftiz* ritüelinin Yahudilerdeki sünnet uygulamasının yerine geçirilmesi Pavlus'un gayretleriyle gerçekleşmiştir (Temiztürk, 2020, ss. 33).

Sünnet ritüelinin yerine ikame edilen *vaftiz* uygulamasının Hristiyanlık için bir nevi dine giriş kapısı mahiyetinde olduğu ve kişiyi

kutsiyete taşıma ritüeli anlamına geldiği ifade edilmektedir (Şeker, 2016, ss. 48). *Vaftiz* ritüeline geçilmeden önce *vaftiz* adayına yaklaşık dört hafta süren hazırlık kursunda, *vaftiz* uygulamasının anlamının ve Hristiyan cemaati açısından öneminin anlatılıyor olması (Falk, 2004), *vaftiz* uygulamasının Hristiyanlığın temel ritüeli olduğunu ve geçiş ritüelinde teolojinin imgelenmesi açısından ne kadar önemli bir konumda bulunduğunu göstermektedir.

Eski Ahit referanslarını kullanan Pavlus'un, insanı *aslî günah* vasfından arındırma ve Hristiyanlığı Yahudilikten ayrıştırma amacını güden Hristiyan akidesinin en belirgin ifadesinin Marcion (M.S. 85-160) tarafından M.S. 2. asırda yapıldığı ifade edilmektedir. Marcion'a göre Eski Ahit ve Yahudi kültürünün etkisi altına girmiş olan Roma Hristiyanlığı, İsa Mesih öğretisini en doğru şekilde anlamış olan Pavlus'un öğretisinden uzaklaşmıştır. Bu sebeple Hristiyanlığın Yahudi etkisinden arındırılması gerekmektedir (Durak, 2013, ss. 14). Yahudilik ile Hristiyanlığı radikal bir şekilde ayıran Marcion tarafından şekillendirilmiş olan İsa Mesih aracılığı ile açığa çıkan 'İyi Tanrı' tipolojisi ile Eski Ahit'in sorumluluk yükleyen 'İntikamcı Tanrı' tipolojisi ayırımı M.S. 7. yüzyıla kadar pek çok revizyona uğramakla birlikte vaftizci bir formda gelişimini sürdürmüştür (Richardson, 2006, ss. 22).

Hristiyanlık teolojisinin gelişimi sürecinde Pavlus'la başlayan yorumların etkisi öylesine belirleyicidir ki Hristiyanlığın anlaşılması ve hatta İsa Mesih'in konumunun tespiti için Pavlus'un yorumlarının referans alınması bir zorunluluk haline gelmiştir (Doğan, 2008, s. 69). Hristiyan inancı doğrultusunda insanı anlama, sorunlarını açığa çıkarma ve bu sorunların neden olacağı tehlikeleri ortadan kaldırma çabalarında Pavlus'un yorumlarının önemli bir yeri olduğuna dair pek çok yorum yapılmıştır (Chamblin, 2006, ss. 188).

Hristiyanlığı tercih noktasında suçtan arınma algısının etkili olduğu (Hökelekli & Çayır, 2006, ss. 41) ve *aslî günah* öğretisinin bir Hristiyan'a yüklediği suçluluk duygusunun, kişi için acı verici olmakla birlikte pişmanlık kapısını da aralıyor olmasından dolayı kişiye olumlu bir duygulanım süreci yaşattığı ifade edilmektedir (Berg, 2021). Bununla birlikte Hristiyan araştırmacılarca yapılan çalışmalarda genellikle ruh sağlığı ve benlik saygısı konularının suçluluk ve günahkârlık ekseninde yapıldığı ifade edilmektedir (Koç, 2008, ss. 1-2).

İnsanların tamamının *aslî günah* sebebiyle kirli olarak doğduğu önermesi, doğal olarak insanın arınması zorunluluğunu da bünyesinde taşımaktadır. Suçtan arındırılmak istenen kişinin suya daldırılması veya yıkanmasını ifade etmek için kullanılan *vaftiz* kelimesinin, köken olarak

Grekçeden geldiği ve antik Yunanda kişinin su ile arındırılması ritüellerinin Hristiyanlık öncesi dönemlerde de uygulandığı ifade edilmektedir. Antik çağlarda Mezopotamya coğrafyasında pek çok topluluk tarafından uygulanmakta olan su ile arınma ritüelleri genellikle ölen kişinin yaşarken işlemiş olduğu suçlardan arındırılması maksadıyla yapılmıştır. Ayrıca diğer uluslarda var olan *vaftiz* benzeri ritüeller tek başına kişinin kendisi tarafından yapılabilmektedir. Hristiyanlıktaki *vaftiz* ritüeli ise doğmadan evvel işlenen bir suçtan arınmak için yapılmakta ve bu ritüelin dinsel bir otorite tarafından yapılması gerekmektedir (Isaak, 2004).

Vaftiz ritüeli ilk dönemlerde genellikle kutsal sayılan ve canlandırıcı özelliği olduğuna inanılan nehir sularıyla yapılmıştır (Meslin, 2005, ss. 779). *Vaftiz* edilecek kişinin deniz, ırmak, göl gibi suyun doğal kaynağında yıkanmasının M.S. 3. yüzyıla kadar devam ettiği daha sonraları bu ritüelin vaftizhanelerde gerçekleştirildiği ifade edilmektedir (Yazıcı, 2018, ss. 24). Uygulama şeklinde görülen bu değişimin kilisenin otoritesini pekiştirmeye yönelik bir müdahale olarak yorumlanması mümkündür. Zira dağda bayırda kendi kendine *vaftiz* olan bireyler üzerinde kilisenin hâkimiyet kurması ve cemaat kültürünün yerleşmesi bir hayli güç olacaktır.

Yeni Ahit'te, İsa Mesih'e *vaftiz* uygulamasının Vaftizci Yahya tarafından yapıldığı ifade edilmekte ve ikilinin arasında geçen konuşma nakledilirken İsa Mesih'in yüceliğine vurgu yapılarak olay anlatılmaktadır. Ritüelin sonunda da Tanrı'nın ruhunun gökten inerek İsa Mesih ile birleştiği ve semadan gelen bir sesin "*Sevgili Oğlum budur, Ondan hoşnudum.*" dediği ifade edilmektedir (Matta 3:11-17; Markos 1:9-11). Luka'da ise Kutsal Ruh'un bedensel suret ile inerek İsa Mesih ile birleştiği anlatılır (Luka 3:21-22). Bu anlatılara göre İsa Mesih hem tanrısal kimliğiyle hüküm verendir hem de hükmün nasıl uygulanması gerektiğini öğretendir. Zira Yeni Ahit'in anlatımına göre *vaftiz* uygulaması ile gerçekleşmesi beklenen erginleşme süreci İsa Mesih için de geçerlidir. İsa Mesih'in dahi *vaftiz* olmasının gerekli olduğunun anlatılıyor olması ve uygulamanın sonunda Onun bile bir değişim yaşadığına dikkat çekilmesi, kişinin eski karakterinden arınıp yeni bir kişi olmasını sağlaması bakımından bu ritüelin önemine yönelik bir vurgulamadır.

Vaftiz ritüeline birden çok anlamın yüklenebileceği söylenmektedir. Bu uygulama ile ölümün ve tekrar dirilmenin imgelendiği, bununla birlikte sağlık ve bereketi temsil eden ilkbahar yıkanışının temsil edildiği ifade edilmektedir. Ayrıca arınma vasıtası olan su ile yapılan bu ritüelin yaradılış zamanının tekrar tecrübe edilmesini simgelediği ve böylece eski

insanın sona erip yeni insanın belirmesinin gerçekleştiği ifade edilmektedir (Eliade, 1992, ss. 182-183).

Vaftiz olmayan bir kişi ne Hristiyan olabilir ne de *aslî günah* vasfından arınabilir durumdadır. Bu sebeple Hristiyanlara göre *vaftiz* sakramentlerin ilki ve kilisenin kapısı konumundadır (Fanning, 1913, ss. 258). Hristiyanlığa giriş merasiminde uygulanan *vaftiz* ve *son akşam yemeği* (*Evharistiya*) gibi ritüellerin amacının erginleşmeyi gerçekleştirmek olduğu ifade edilmiştir (Eliade, 2015, ss. 226-237). Ayrıca *vaftiz* ritüelinden önce kişinin belli bir süre dini eğitim almasının gerekli olması (Güre, 2015, ss. 107-110), bu ritüellerin uygulanmasıyla birlikte Hristiyanlığa giren kişinin kendisinde bir şeylerin değiştiği algısını oluşturmaktadır. Böylece Hristiyan toplumu, dine giren kişinin eski kimliğinin öldüğünü ve o kişinin yeni kimliğiyle Hristiyan toplumu içerisinde dirildiğini kabul ederek o kişiye yönelik tutumunu yeniden belirlemektedir.

b. Doğum ve Arınma

Âdem ile Havva'nın işlediği *Aslî günah* hadisesi bir Hristiyan için birçok anlama gelmektedir. Yılan (*serpent*) tarafından ayartılan eşine karşı zafiyet gösteren Âdem'in kendisine verilen özgür irade ile itaatsizliği seçmesinin temelinde, Âdem'in Tanrı'ya karşı olan güvensizliğinin yattığı savunulmaktadır. Bu sebeple Hristiyanlık, insanın yüreğinin kirlendiğini dolayısıyla da ilk kutsiyetini yitirdiğini iddia etmektedir (Özcan, 2013, ss. 38-39). *Aslî günah* olayına bu kadar çok anlamın yükleniyor olması sebebiyle erkek, kadın ve hatta bebeklerin bile konumu bu öğreti çerçevesinde şekillenmektedir.

Hristiyan inancına göre doğum olayının arınma konusu bakımından hem anne hem de bebek açısından önemli yönleri vardır. Zira bir kadının *aslî günah* vasfından arınabilmesi için çocuk doğurması bir zorunluluktur. Eski Ahit'te Tanrının buyruğu dışına çıkıp yasak ağacın meyvesinden yemiş olmalarından dolayı Âdem ile eşinin cezası açıklanırken kadının cezası; doğum yaparken aşırı derecede sancı çekmek, kocasına ilgi duymak ve eşi tarafından yönetilmek olarak açıklanmıştır (Yaratılış 3:16).

Pavlus, Eski Ahit tarafından kadının konumuna yönelik yapılan ilk müdahaleyi biraz daha ileriye taşımıştır. Kadının öğrenmesine izin veren Pavlus, erkek üzerinde egemenlik kurma aracı olarak kullanabilir düşüncesiyle kadının erkeğe öğretmenlik yapmasını yasaklamıştır. Bu karara gerekçe olarak da erkeğin kadından önce yaratılmış olmasını göstermiştir. Yılan tarafından aldatılan ilk kişinin erkek değil de kadın olması da bir diğer sebeptir. Pavlus bu suçtan kurtulabilmesi için kadının hem

inançlı bir yaşam sürmesi gerektiğini söylemekte hem de kadının çocuk doğurması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Timoteyus'a Birinci Mektup 2:11-15).

Pavlus'un yazmış olduğu mektuplar, dört İncil ile birlikte Yeni Ahit külliyatı bünyesinde yer almakta ve Tanrı buyruğu mahiyetinde kutsal metin olarak kabul edilmektedir. Hristiyan inancını şekillendiren en önemli kişiliklerden biri olan Pavlus'un Eski Ahit metinlerini yorumlama şekline göre kadın erkek herkes Tanrı'nın kendi oğlunu kurban ettiğine inanmak zorundadır. Doğuştan suçlu olan bütün insanlık ancak bu inançla günahından arınabilir durumdadır. Kadınların *aslî günah* vasfından arınabilmesi ise hem bu öğretiye inanması hem de çocuk doğurması halinde mümkün olabilecektir. Dinlerin bu tür aslî karakterlerinin dinî pratiklerdeki cinsiyet kategorizasyonunu etkilediği ifade edilmektedir (Çelik & Şahin, 2009, ss. 152).

Doğum olayının anne gibi bebek açısından da arınmayı gerekli kılan bir yönü vardır. Zira her bebek, henüz kendi iradesini kullanarak herhangi bir fiilde bulunmuş ve bir günah işlemiş olmasa bile Hristiyan inancına göre günahkâr olarak doğmaktadır. Bebeklerin günahkâr olarak doğması durumu, Âdem ile eşinin Yasak Ağaç' tan yedikten sonra kendilerine verilen ceza sebebiyle ölümlü hale gelmiş olması konusu (Yaratılış 2:17) ile ilişkilendirilmiştir. Bebeklerin ölümlü olması durumunun, Hristiyan teolog T. Aquinas (1225-1274) tarafından bebeklerin de tıpkı Âdem ile eşi gibi suçlu olduğuna dair bir kanıt olarak algılandığı ifade edilmiştir (Tarakçı, 2006, ss. 311).

Dolayısıyla Hristiyanlıkta beraatı zimmet esası bulunmamaktadır. Yeni doğan bebeklerin dahi Âdem'in işlediği suçtan dolayı günahkâr olarak doğduğuna inanılmaktadır. Hristiyanlık, Âdem'in Cennet'te iken ölümsüz olduğuna, suç işlediği için ölümlü hale geldiğine atıfta bulunarak yeni doğan bebeklerin de ölümlü oluşları sebebiyle *aslî günah* ile doğmuş olduklarını kabul etmekte ve ancak bebekler için yapılan *vaftiz* ritüeli ile bebeklerin bu günahtan arınabileceğine inanmaktadır.

Hristiyanlıkta altıncı asırdan itibaren kurumsallaşan *bebek vaftizi* uygulaması (Meslin, 2005, ss. 779, 782), doğumun hemen ardından *vaftiz* edilmeden önce vefat eden bebeklerin konumunun belirlenmesi açısından pek çok tartışmaya konu olmuştur. Günümüzde *vaftiz* edilmeden önce ölen bebeklerin durumu Vatikan'da, Uluslararası Teoloji Komisyonu tarafından tartışılmış ve *aslî günah* lekesinden arınamadan ölen bu bebekler için sadece Tanrı'nın merhametinin ümit edilebileceği kararına varılmıştır (*The Hope of Salvation For Infants Who Die Without Being Baptised*, 2007).

Vaftiz uygulaması bir nevi yeniden dirilme gibidir. Hristiyan inancına göre *vaftiz* olan kişi fiziksel olarak ölmese bile manevi olarak ölmeli ve yeniden dirilmelidir. Böylece suçlu olan 'eski insan' son bulmalı ve suçtan arınmış 'yeni insan' ortaya çıkmalıdır (Gross, 2005, ss. 953). Bu sebeple tıpkı dine giren kişinin *vaftiz* olarak ölüp de tekrar dirilmesinin sembolize edilişinde olduğu gibi bebeklerin de *vaftiz* edilerek eski yaşamalarından kurtulup yeniden doğmaları gerekmektedir.

Vaftiz merasiminde bebeğe yeni bir isim (*vaftiz adı*) verilmekte ve bebek, kilisenin kütüğüne bu isim ile yazılmaktadır. Bu ritüelin belli bir zaman diliminde yapılması zorunluluğu olmamakla birlikte Ortodoksal Hristiyanlıkta bu ritüel doğumun sekizinci gününde gerçekleştirilmektedir (Güre, 2015, ss. 113). Bu uygulamanın Yahudilikle olan benzerliği dikkat çekicidir. Zira Yahudilikte de doğumun sekizinci gününde erkek çocuğun sünnet edilmesi ve kız veya erkek bebeğe isim verilmesi (*Vijola*) merasimi düzenlenmektedir (Niyaz, 2019, ss. 87-93). Uygulamadaki bu benzerlik, Pavlus ve ardıllarının Hristiyanlığı Yahudilikten tamamen arındırma gayretlerinin tam anlamıyla başarıya ulaşamadığını göstermektedir.

Hristiyanlıktaki ad koyma ritüelinde Yahudilikten farklı olarak çocuğa ikinci bir isim verilmekte ve çocuk bu yeni isim ile kiliseye kabul edilmektedir. Çünkü *vaftiz* olan çocuğun ölüp dirildiğine ve arınmış olarak ikinci kez doğduğuna inanılmaktadır. Hristiyanlıktaki uygulama şeklinde *aslî günah* öğretisinin etkisi bariz şekilde görülmektedir. Yeni doğanın *vaftiz* edilmesi ile birlikte *aslî günah* lekesinden arındığına inanılıyor olmasının bir tecellisi olarak yeni insana yeni bir isim verilmektedir. Bu uygulama şekli aynı zamanda eski Âdem'den yeni İsa Mesih'e geçişin simgesel bir ifadesidir.

c. Hastalıklardan ve Cinlerden Arınma

Hristiyanlık teolojisinde *aslî günah* öğretisi öylesine güçlü bir motiftir ki neredeyse her konu bununla ilişkilendirilmiştir. Hristiyanlığa göre Cennet'te yaşamakta olan insan için daha önceden var olmayan ölüm olgusu, *aslî günah* neticesinde hasıl olmuştur (Yaratılış 2:17). Çarmıh olayına iman eden bir Hristiyan hem bu suçtan arınmıştır hem de bu kişi için artık ölüm bir ceza olmaktan çıkmıştır. Dolayısıyla Hristiyanlığa göre İsa Mesih'in bu suça kefaret olmak üzere kurban edildiğine inanan bir kişinin yüreği Kutsal Ruh ile dolacak ve Kutsal Ruh'u içinde barındıran kişinin ruhu da tıpkı Kutsal Ruh gibi ölümsüz olacaktır. Böylece Hristiyanlığa inanan bir kişinin sadece bedeni ölecek ancak ruhu ölümsüzleşecektir. Bedeni de ölecek olmakla birlikte tıpkı İsa Mesih'in bedeninin dirildiği gibi tekrar yaşama dönecektir (Romalılar'a Mektup

8:9-11).

Hristiyanlık inancına göre Tanrısal bir ceza olarak görülen ölüm ile İsa Mesih'in mücadelesinin diğer bir yansıması İsa Mesih'in şifacılığında görülmektedir. Âdem tarafından işlenen *aslî günah* sebebiyle insanlık ölüm ile tanışmıştır. Bu suçtan insanı arındıran İsa Mesih, *aslî günah* sebebiyle ortaya çıkmış olan 'ölüm' ile mücadele etmiş, kendi ölümüyle de ölüme karşı galip gelmiştir. Bu sebeple Yeni Ahit'te İsa Mesih'in şifacılık yönü pek çok örnek olay üzerinden ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Ayrıca bu konuya Kur'an-ı Kerim'de de vurgu yapılmış ve İsa Peygamberin hastaları tedavi edebildiği hatta Allah'ın izni ile ölüleri dahi diriltebildiği bildirilmiştir (Âl-i İmrân 3/49). Ancak Kur'an-ı Kerim'de diğer bütün Peygamberler gibi İsa Peygamberin de insanların mucize beklentilerine karşılık olarak böylesi bir mucizeyi ancak Allah'ın izni sayesinde gerçekleştirebildiği ifade edilmiştir.

Yeni Ahit'te sadece İsa Mesih'in değil öğrencilerinin de şifacılık yönünün olduğu, kişileri hastalıklardan arındırabildikleri anlatılmış ve hatta İsa Mesih gibi, ölüleri diriltebilecek kadar bu konuda yetkin oldukları ifade edilmiştir (Matta 10:1-8; Markos 3:14-19; Luka 9:1-2). Ayrıca Yeni Ahit'te kendisi İsa Mesih'in öğrencisi olmayıp azılı bir Hristiyan düşmanı iken İsa Mesih'in vefatının ardından inanmayı kabul etmiş olan Pavlus'un da bu güce sahip olduğu anlatılmaktadır (Elçilerin İşleri 20/7-12). Bu durum, İsa Mesih'in şifacılık özelliğinin kişiye has bir özellik olmaktan ziyade inanç konusunda yetkin olan herkes tarafından gerçekleştirilebilecek bir teknik olduğu izlenimini vermektedir.

Hristiyan din görevlilerinin, İsa Mesih ve öğrencileri gibi ölüleri diriltebilecek bir şifacılık özelliği bulunmamaktadır. Ancak Yeni Ahit'te İsa Mesih'in öğrencilerinin hastaları yağ ile mesh ederek onları hastalıktan arındırdıkları anlatılmaktadır (Markos 6:13). Bu yüzden Hristiyanlıkta ağır hasta veya ölüm döşeğinde olan kişilerin yağ ile mesh edilerek onların bedenlerinin hastalıktan arındırılmaya çalışılması ritüeli uygulanmaktadır (Kızılabdullah, 2019, ss. 124-125)

Yağ sürme uygulaması hastalara şifa veya moral vermek amacıyla yapılmakla birlikte aynı zamanda İsa Mesih ve öğrencileri arasında gerçekleşen ve İsrailliler tarafından uygulanmakta olan kutsalın tezahürünün (*hiyerofani*) tekrar tecrübe edilmesini simgeleyen bir ritüeldir. Kişinin üzerine yağ sürülmesi (*mesh*) uygulaması, Harun nesli arasından çıkan ve en üst seviyedeki ritüelleri yürütmekle görevli kişi (*Kohen*) olarak atanan şahsın mesh edilmesi (Çıkış 29:29; Levililer 4:3) veya bir kişinin bir peygamber tarafından üzerine yağ sürülmek suretiyle kral olarak ilan edil-

mesi (Birinci Samuel 9:16) gibi İsraillilerin uygulamalarına dayanmaktadır. İsrailliler tarafından 'Jeshua', 'Joshua' ve 'Jehoshua' şekillerinde telaffuz edilen, İbrâncada "*Tanrı kurtarıcıdır*" anlamına gelen ve özel isim olan 'İsa' kelimesi, önce Grekçeye sonra da Latinceye taşınmış ve Batı dünyasına 'Jesus' formatında ulaşmıştır. Bir sıfat olan 'Mesih' kelimesi ise Batı dünyasına mesh edilmiş (*yağ sürülmüş*) kelimesinin Grekçe tercümesi olan 'Christ' şeklinde taşınmıştır (Maas, 1913, ss. 374).

Yeni Ahit'te insanlara musallat olan tinsel varlıklardan kişiyi arındırma ritüelinin bizzat İsa Mesih tarafından (Matta 4:24; 8:16; 9:32; 12:12; 17:18; Markos 1:29-34; 6:17-19; Luka 4:38-41) ve İsa Mesih'in öğrencileri tarafından (Matta 10:8; Markos 3:14-19) uygulandığı anlatılmaktadır. Ancak Yeni Ahit'te cin kovma ritüelinin Hristiyan olmayan hatta İsa Mesih'in öğretisiyle uzaktan yakından hiçbir ilgisi bulunmayan kişiler tarafından da yapıldığı anlatılmaktadır (Markos 9:38-41; Luka 9:49-50). Bu kişilerin cin kovma ritüelini İsa Mesih'in ismini kullanarak yapıyor olduklarının anlatılması ve sonuçta başarılı olduklarının vurgulanması hem İsa Mesih'in ismini yüceltici bir müdahale niteliği taşımakta hem de bu tekniğin uygulanması için inançtan ziyade yöntem bilgisinin belirleyici olduğu algısını oluşturmaktadır.

Hristiyanlığın başlangıç döneminde İsa Mesih ve öğrencileri tarafından bir nevi psikolojik arındırma işlemi olarak uygulanan cin çıkarma ritüelinin insanlara şifa sunma amacı ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Hristiyanlığın başlangıç dönemindeki insan odaklı yaklaşım, kişiyi suçtan arındırmak suretiyle ölümle mücadele eden, şifa vermeye çalışıp rehabilite etmeyi esas alan kurtarıcı karakterli bir anlayıştır. Ancak zamanla bu yaklaşım tarzından uzaklaşıldığı görülmektedir. Hristiyanlıkta bir süre sonra suçlu, kirli veya zihinsel açıdan kusurlu olarak görülen insanların kurtarılması yerine onlardan kurtulmaya çalışılması, diğer insanlardan uzaklaştırılması hatta kusurlu görülen kişilerin ortadan kaldırılması uygulamasına gidilmiştir (Aksan, 2013, ss. 357-359).

Özellikle IX. yüzyıldan itibaren Hristiyanlık özelinde bütün inanç sistemlerine karşı olan bazı dinî hareketlerin ortaya çıkmaya başlamasının temelinde de bu tarz uygulamalara yönelik tepkilerin yattığı ifade edilmiştir (İpek, 2021, ss. 44). Ancak Hristiyanlıktaki cadı avı tarzı bu yaklaşımın pek de başarılı olmadığı ve Hristiyan toplumunda cinlere, cadılara ve büyücülere olan ilginin daha da arttığı görülmüştür (Şirin, 2006, ss. 30). Neticede büyücüler veya cadılar ile mücadele adı altında özellikle XV-XVII. yüzyıllar arasında engizisyon mahkemelerinde pek çok kişiye atfedilen ithamlar, yapılan yargılamalar ve acımasızca uygulanan idam

cezaları (Akkaya, 2020, ss. 58), Hristiyanlığın insanoğlunu suçtan arındırma ve onları cezadan kurtarma odaklı bakış açısının ne kadar değişime uğradığını açık şekilde göstermektedir.

d. Günah Çıkarma ve Günahtan Arındırma

Yazdığı mektuplarla Hristiyan akidesinin temellerini atan Pavlus, Musa Şeriatı olarak da ifade edilen, Yahudilerin uyguladığı ritüelleri ve uymaları gereken kuralları ifade eden Kutsal Yasa (Easton, 1897, s. 443) ile günah olgusu arasındaki ilişkiyi farklı bir bakış açısıyla irdelemiştir. Pavlus, insanların Kutsal Yasa'nın emri olan 'göz dikmeyeceksin' sözünü duymuş olmalarından dolayı başkasının malına göz dikmenin ne demek olduğunu öğrendiklerini ve bu yüzden de başkalarının mallarına göz diktiklerini savunmaktadır. Dolayısıyla insanlar Kutsal Yasa'nın sözleri yüzünden günahın ne olduğunu öğrenmişler ve günah işlemişlerdir. Günahın ne olduğunu insanların öğrenmemiş olmaları durumunda onların suç işlemeyeceklerini savunan Pavlus'a göre insanlar İsa Mesih'in aracılığı ile Kutsal Yasa'dan muaf hale gelmişlerdir (Romalılar'a Mektup 7:1-25).

Pavlus'un yaklaşım tarzı, günah olgusunu bilgi-eylem ilişkisi temelinde ele aldığını göstermektedir. Kötülüğü yasaklayan Kutsal Yasa'nın sözleri sebebiyle insanların kötülüğü öğrenmesini insan türünün zihinsel açıdan kirlenmesi ile ilişkilendiren Pavlus, insanı doğuştan kötülüğe meyilli bir varlık olarak görmemektedir. Pavlus'a göre insan kötü olan davranışların ne olduğunu zamanla öğrenmekte ve öğrendikçe de bu davranışları gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla *aslî günah* sebebiyle bebekler de dâhil bütün insanların suçlu olduğu inancıyla bu yaklaşım tarzı ilişkilendirildiğinde ortaya çıkan sonuç, bir insanın aynı zamanda hem suçlu hem de iyi olabileceği yönündedir.

Pavlus'a göre Kutsal Yasa'da öğretildiği için insanlar kötü davranışların ne olduğuna dair bilgi sahibi olmuş ve bu yüzden de manevi olarak kirlenmişlerdir. "*Eğer insanlar kötülüğün ne olduğunu bilmiyor olsaydı kötülük yapamazlardı.*" diyen Pavlus, İsa Mesih'in insanlığı kurtarmak için kurban olduğuna inanan ve *vaftiz* olarak bunu ikrar eden insanların artık kötülüğü biliyor olmalarına rağmen manevi açıdan arınmış olmalarından dolayı suç işlemeyecek hale geldiklerini ve dolayısıyla da onların Kutsal Yasa'dan muaf tutulmaları gerektiğini savunmaktadır.

İsa Mesih'in *aslî günah* lekesinden insanları arındırmak için bu suça kefaret olmak üzere çarmıha gerildiğine inanan bir Hristiyan manevi arınmasını tamamlamış kabul edilmektedir. Peki, bu arınmayı gerçekleştirdiği halde yine de günah işlerse bu kişinin durumu ne olacaktır? Yeni

Ahit'e göre bir kişi Hristiyan inancını benimsediği takdirde günah işlemekten sakınmalıdır ancak ola ki bir suçu/günahı olur ise Tanrı huzurunda o kişinin savunucusu İsa Mesih olacaktır (Yuhanna'nın Birinci Mektubu 2:1). Hristiyanlık, günahkâr kişinin Tanrı huzurunda İsa Mesih tarafından savunulacağına dair Yeni Ahit'te ortaya konulan bu teoriyi bir ritüel aracılığı ile pratiğe dönüştürmüştür. *Aslî günah* doktrini, Hristiyanlığın bütün inanç esaslarını belirleme gücüne sahip bir motif olduğu için Hristiyanlık, *günah çıkartma* ritüelini de bu temele dayandırarak açıklamıştır.

Yeni Ahit'e göre tüm insanlığı günahtan arındırmak için İsa Mesih'in kurban olduğuna inanmak kişiyi hem *aslî günah* kirinden arındırmaktadır (Romalılar'a Mektup 3:21-26; 5:12-19; Pavlus'tan Titus'a Mektup 2:14) hem de kişinin ileride işleyeceği suçlardan dolayı bağışlanabilmesini mümkün kılmaktadır (Yuhanna'nın Birinci Mektubu 2:1). Ayrıca Pavlus'un ifadelerine göre bu inanca sahip olan Hristiyanların Tanrı'nın Musa Peygamber aracılığıyla bildirdiği ve Yahudiler için geçerli olan kurallar anlamına gelen Kutsal Yasa'ya tabi olmaktan muaf olmaları anlamına da gelmektedir (Romalılar'a Mektup 7:1-25; 8:1-4).

Hristiyan inancına göre günah sayılan bir eylemde bulunmak, Tanrı'ya karşı gelmek anlamına gelmekle birlikte yapılan davranış sebebiyle aynı zamanda tüm toplum da zarar görmüş olmaktadır. Dolayısıyla günahkâr olan kişinin Tanrı'dan bağışlanma dilemesi ritüeline, zarar gören toplumu temsil eden Kilisenin de *günah çıkarma* ritüelinde olduğu üzere iştirak etmesinin normal bir süreç olarak görülmesi gerektiği ifade edilmektedir (Michel, 2012, ss. 92).

Kilise, hem bizzat Tanrı adına suçluyu bağışlamaktadır hem de bireylerin birbirlerini bağışlamaları için onlara öncülük etmektedir. Paskalya öncesinde gerçekleştirilen ritüellerden biri olan Bağışlama Pazarı (Forgiveness Sunday) uygulamasında, işlenen günahların Tanrı tarafından bağışlanması için dua edilmesi istenmekle birlikte suçun toplum tarafından da bağışlanabilmesi için kilise üyelerinin birbirlerinden af dilemesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Ritüele Âdem ve eşinin Aden'den (*cennet*) çıkarılışına dair Eski Ahit anlatımlarının okunması ile başlanmakta ve ardından da suçlu olsun veya olmasın toplumu oluşturan fertlerin tamamının birbirinden bağışlanma dilemesiyle ritüel tamamlanmaktadır (Gulevich, 2002, ss. 216-218). Bu uygulama ile Âdem ve İsa Mesih arasındaki suç-kefaret ilişkisine yönelik yapılan gönderme ile birlikte Hristiyan inancında var olan suçun hem Tanrı hem de toplum tarafından bağışlanması gerekliliğine yönelik bir vurgulama yapılmaktadır.

Hristiyan inancına göre *vaftiz* uygulaması ile *aslî günah* lekesinden

arınan bir Hristiyan, yaşamı boyunca gündelik hayatında ne günah işlerse işlesin tekrar *aslî günah* bataklığına düşmeyecektir. Ancak bu kişinin yaşamı boyunca işlemiş olduğu diğer günahların kirlerinden de arınması gerekmektedir. Bu sebeple Hristiyanlık, İsa Mesih'in öğrencilerine verdiği günahları bağışlama yetkisinin kiliseye taşındığını savunmakta ve bu yetkiyi papazlar vasıtasıyla *günah itirafı* ritüeli olarak uygulamaktadır (Göreen, 2009, ss. 79). Kiliseye giderek kişinin yapmış olduğu kötülükleri papaza itiraf etmesi şeklinde gerçekleştirilen bu uygulama ile kişinin *vaftiz* olurken kazandığı inayeti tazelediği belirtilmektedir. Ayrıca Kutsal Ruh'a karşı işlenmiş bir günah (Matta 12:31-32) olmamak şartıyla işlenen suç ne kadar büyük olursa olsun bunun papaz aracılığıyla bağışlanmasının mümkün olduğu ifade edilmektedir (Akalın, 2014, s. 42).

S o n u ç

Hristiyan teolojisinin merkezinde Tanrı ve onun sıfatları veya Tanrı'ya içtenlikle bağlılık veya itaat gibi olgulardan ziyade insan türünün işlediği *aslî günah* hadisesi ve İsa Mesih'in bu suça kefaret olmak için çarmıha gerilmesi olayı yer almıştır. Olguların önüne geçen olaylar silsilesi Hristiyanlığın inanç esaslarını ve ibadet şekillerini belirlemiştir.

Neyin daha önemli olduğunun belirlenmesi noktasında etkili olan ve insanların duygularına hitap ediyor oluşu sebebiyle diğer olgulardan daha baskın olan bazı durumlar vardır. Algısal açıdan *aslî günah* öğretisinde, İsa Mesih'in Âdem ve Havva tarafından işlenen suça kefaret olmak üzere kurban edilişi olayında da 'kurban' karakterinin kendisine kurban sunulan karakter kadar önem kazandığı izlenimi oluşmaktadır.

Hristiyanlık, insanın suçlu olarak doğduğunu kabul ettiği için insanın bu manevi kirden arınması konusunu ön plana çıkarmıştır. Bu sebeple de Hristiyanlıkta Yahudilikten farklı olarak maddi arınma ritüelleri önemini yitirmiştir. Hristiyanlıkta Yahudilikte olduğu gibi kılık kıyafet temizliği, yiyeceklerin temizliği veya yabancılardan alınan eşyaların temizliği gibi konulara fazla önem verilmemiştir.

İsa Mesih'in kadim insanın işlemiş olduğu suça kefaret olmak üzere kendisini kurban ettiğine inanan ve inancını vaftiz olmak suretiyle ikrar eden herkesin 'mutlak kurtulmuş' olma mertebesine ulaştığını savunan Hristiyanlık, insana oldukça geniş bir özgürlük kapısı aralamıştır. Aynı zamanda Hristiyanlık, Kutsal Ruh'a karşı suç işlememiş olmak kaydıyla işlenen her suçun bağışlanacağını (Matta 12:31-32), böylece hem geçmiş günahların hem de gelecekte işlenecek bütün günahların af olunacağını (Yuhanna'nın Birinci Mektubu 2:1) savunmakla ve kilisenin

otoritesini kabul eden her suçluya *günah çıkarma* uygulaması ile bağışlandığı müjdesini vermekle, suçun var olduğu ancak suçlu için bir cezalandırmanın olmadığı bir sistem algısı sunmaktadır.

Sadece kefaret öğretisine inanmakla ve *vaftiz* olmakla erişilebilecek mutlak bir kurtuluş algısı sunulması halinde bireyin dinsel pratiklere katılmama konusunda veya davranışlarının dinsel kurallara uymaması noktasında kendisinde herhangi bir problem görmemesi sonucunun ortaya çıkması ihtimali bulunmaktadır. Böyle bir durumda hangi davranışta bulunursa bulunsun kişi inancı sayesinde en nihayetinde bağışlanacağına inanmakta ve bu kişi için tek yaptırım aracı sadece inancındaki samimiyet olmaktadır. Böyle bir algıya sahip olan bireyin elde ettiği başarıların Tanrı tarafından onaylanıyor olduğuna inanıyor olması, her ne yaparsa yapsın kendisini haklı görmesine neden olacaktır.

Sonuç olarak, kişinin bir suç veya günah işlediğinde asla affedilmeyeceğine inanması kadar sorunsal bir konu da ne yaparsa yapsın affedileceğine inanıyor olmasıdır. Zira böylesi bir algının doğuracağı en vahim sonuç kişinin işlediği suçtan dolayı vicdanında bir rahatsızlık duymaması olacaktır.

K a y n a k l a r

Akalın, K. H. (2014). Hıristiyanlığa aktarılmış ritüeller olarak İsis kültündeki vaftiz ve günah çıkartma ayinleri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *42*, 41-76.

Akkaya, Ü. H. (2020). *Büyü din ve toplum*. Kayseri: Kimlik Yayınları.

Aksan, Y. (2013). 1450-1750 yılları arasında Avrupa'da cadılık 1450-1750. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, *28*(2), 355-368.

Alıcı, M. (2005). Kutsal'a giden yol: Dinler tarihinde bir metodolojik yaklaşım veya bir bilim olarak din fenomenolojisi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, *V*(3), Art. 3.

Allen, D. (2005). Phenomenology of religion. [içinde] *Encyclopedia of Religion* (C. 10, ss. 7087-7101). Ed. L. Jones. Michigan: Thomson Gale.

Aydın, M. (1991). *Hristiyan genel konsilleri ve II. Vatikan Konsili*. Selçuk Üniversitesi.

Berg, M. V. (2021, Haziran 1). *Shame, guilt, and the practice of repentance: An intersection of modern psychology with the wisdom of Calvin*. https://christianscholars.com/shame-guilt-and-the-practice-of-repentance-an-intersection-of-modern-psychology-with-the-wisdom-of-calvin/.

Chamblin, J. K. (2006). Pavlus psikolojisi. (çev. A. Albayrak). [içinde] *Pavlus'u Düşünmek Pavlus'un Teolojik Dünyası* (ss. 179-208). Ed. C. Batuk. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Çelik, C. & Şahin, İ. (2009). Kadın dindarlığı: Bir paradoksun söyledikleri. *Toplum Bilimleri Dergisi*, *1*(3), 141-166.

Çoban, B. Z. (2018). İkinci Vatikan Konsili ve Katolik Yahudi ilişkileri. *İkinci Vatikan Konsili ve Katolik Yahudi İlişkileri*, *2*, 60-81.

Dalby, A. (2006). *Dictionary of languages* (2. bs). London: A & C Black.

Demirci, K. & Kurt, T. (2016). Theosebesler ve erken Hristiyanlık. *İslami İlimler Dergisi*, *11*(2), 47-68.

Doğan, B. (2008). *Hristiyanlıkta asli günah doktrini (Pavlus – Pelagius örneği).* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Durak, N. (2013). Sinoplu bir gnostik: Marcion. *Dergiabant*, *1*(2), 1-18.

Easton, M. G. (1897). *Easton's Bible dictionary*. Christian classics ethereal library. http://www.ccel.org/ccel/easton/ebd2.html

Eliade, M. (1992). *İmgeler ve Simgeler.* (çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: Gece Kitapları.

Eliade, M. (2015). *Doğuş ve yeniden doğuş insan kültüründe erginlenmenin dini anlamları.* (çev. F. Aydın). İstanbul: Kabalcı.

Eroğlu, A. H. (2015). Hıristiyanlık. [içinde] *Dinler Tarihi El Kitabı* (ss. 134-191). Ed. B. Adam. Ankara: Grafiker Yayınları.

Falk, D. (2004, Spring). *Baptism and membership: An alternative perspective.* https://directionjournal.org/33/1/baptism-and-membership-alternative.html.

Fanning, W. H. (1913). Baptism. [içinde] *The Catholic Encyclopedia* (2. bs, C. 2, ss. 258-274). Ed. C. G. Herbermann (Ed.). The Encyclopedia Press.

Forster, R., & Marston, P. (2017). *Tanrı'nın egemenliği ve insan seçimi* (çev. B. İşçi). https://hristiyankitaplar.com

Gören, E. (2009). *İnsanın arınma ihtiyacına dini ahlâkın katkısı.* (Yayınlammamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gross, R. M. (2005). Birth. [içinde] *Encyclopedia of Religion* (2. bs, C. 2, ss. 949-954). Ed. L. Jones. Michigan: Thomson Gale.

Gulevich, T. (2002). *Encyclopedia of Easter carnival and lent*. Michigan: Omnigraphics, Inc.

Güre, M. (2015). *Dinlerde geçiş dönemleriyle ilgili inanç ve uygulamalar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Haleva, Y., Benveniste, M., Adoni, Y., & Haleva, N. (2012). *Türkçe çeviri ve açıklamalarıyla Tora ve Aftara 5. Kitap: Devarim* (çev. M. Farsi; 2. bs, C. 5). İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.

Harent, S. (1913). [içinde] *The Catholic Encyclopedia* (2. bs, C. 11, ss. 312-315). Ed. C. G. Herbermann. The Encyclopedia Press.

Hökelekli, H., & Çayır, C. (2006). Gençlerin din değiştirip Hristiyan olmasında etkili olan psiko-sosyal etkenler. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, *15*(1), 23-46.

Isaak, J. (2004, Spring). *Baptism Among the Early Christians*. https://directionjournal.org/33/1/baptism-among-early-christians.html.

İpek, Y. (2021). *Yeni bir dini hareket olarak Satanizm ve Türkiye'de satanistler*. Kayseri: Kimlik Yayınları.

Katar, M. (2000). Hristiyanlık'ta Kilise takviminin (Kilise içerisindeki anma ve kutlama devrelerinin) oluşması. *Dini Araştırmalar*, *3*(8), Art. 8.

Kızılabdullah, Ş. (2019). Pre and post-death rituals in Christianity: A phenomenological analysis. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları dergisi*, *3*(1), 117-135.

Kızılgeçit, M. (2018). *Yeni dini hareketlerin psikolojisi*. Marmara Akademi Yayınları.

Koç, M. (2008). *Yetişkinlik döneminde dindarlık ile benlik kavramı değişkenleri arasındaki ilişki*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Maas, A. J. (1913). Jesus Christ. [içinde] *The Catholic Encyclopedia* (C. 8, ss. 374-385). Ed. C. G. Herbermann. The Encyclopedia Press.

Meslin, M. (2005). Baptism. [içinde] *Encyclopedia of Religion* (2. bs, C. 2, ss. 779-783). Ed. L. Jones. Michigan: Thomson Gale.

Michel, T. (2012). *Hristiyan Tanrı bilimine giriş*. İstanbul: Sak Ofset.

Milne, B. (1995). *Tanrı öğretisi Hristiyan inancının el kitabı* (çev. L. Kınran). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

Niyaz, H. (2019). *İstanbul Yahudileri: Tarihçe, inanç, ibadet ve uygulamalar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özcan, Ş. (2013). *Dinlerin insana verdiği değer (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Richardson, C. C. (2006). *Early Christian fathers*. Kentucky: Westminster John Knox Press.

Ries, J. (2000). Dinler tarihi, fenomenoloji ve hermenötik Mircea Eliade'ın yapıtına bir bakış. (çev. H. Köser). [içinde] *Din ve Fenomenoloji* (ss. 7-20).Ed. C. Tacou. İstanbul: İz Yayıncılık.

Scobie, C. H. H. (2006). Hristiyanlık kilisesinin evrensel misyonunun kökeni İsa mı, Pavlus mu? (çev. S. Turan). [içinde] *Pavlus'u Düşünmek Pavlus'un Teolojik Dünyası* (ss. 95-112). Ed. C. Batuk. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Şeker, C. (2016). Hıristiyanlıkta Yahudiliğe tepki olarak gelişen kutsallık anlayışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *5*(1), 42-65.

Şirin, T. (2006). *Metafizik varlıklardan cinlere inancın psiko-sosyal boyutları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tarakçı, M. (2006). St. Thomas Aquinas'a göre aslî günah. *Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *15*(1), 307-318.

Taşpınar, İ. (2016). II. Vatikan konsili ve Katolik ilahiyatına etkisi. *İslami İlimler Dergisi*, *11*(2), 143-158.

Temiztürk, H. (2020). Hıristiyanlıkta bebek vaftizinin meşruiyeti üzerine tartışmalar. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, *24*(1), 27-46.

The Hope of Salvation For Infants Who Die Without Being Baptised. (2007, Nisan 19). https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20070419_un-baptised-infants_en.html.

Ünal, M. (1999). *Din fenomenolojisi tarihçe yöntem ve uygulama*. Kayseri: Geçit.

Yazıcı, S. U. (2018). Geç antik çağ ve erken Hristiyanlık dünyasında dinsel su inanışları. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *8*(16), 21-31.